

IRWIR PAN

Seminar

Access to Land and Agroecology: Experiences of EU Countries for Ukraine

Доступ до землі: нові знання та європейський досвід для українських реалій

18 березня 2025 року відбувся *Міжнародний семінар «Доступ до землі і агроекологія: досвід країн ЄС для України»*, який об'єднав науковців, фермерів, представників громад, міжнародних експертів, політиків та інших зацікавлених сторін для обговорення ключових викликів, що постали перед сільським господарством України, особливо у складних умовах війни, яка кардинально змінила всі аспекти життя країни.

На семінарі обговорювалися проблеми земельної реформи, забезпечення справедливого доступу до землі для малих виробників, впровадження агроекологічних практик і сприяння сталому розвитку сільських територій. Особлива увага була приділена впливу війни на аграрний сектор. Бойові дії призвели до значних руйнувань інфраструктури та втрати значної частини сільськогосподарських земель. Це створило безпрецедентні виклики для фермерів, зокрема щодо збереження продовольчої безпеки як на локальному, національному, так і на глобальному рівнях.

Повномасштабне вторгнення росії не лише змінило ландшафт сільського господарства України, але й поставило перед українським суспільством питання: як адаптувати аграрний сектор до нових умов? Унаслідок бойових дій багато земель втрачено або пошкоджено, їх використання для ведення господарської діяльності проблематичне або ускладнене. Тому актуалізується питання відновлення земельного фонду, розроблення ефективних методів управління земельними ресурсами та впровадження інноваційних підходів до сталого розвитку сільських територій. Поряд із цим обговорювалися

перспективи підвищення прозорості ринку землі, створення для всіх учасників ринку рівних умов, необхідність підтримки агроекологічних ініціатив. Учасники отримали можливість не лише заслухати з цих питань доповіді провідних експертів у галузі, отримати ґрунтовну інформацію про залучення міжнародного досвіду та інтеграцію європейських підходів в українську аграрну практику, а й взяти участь у дискусіях, висловлюючи свої думки та пропонуючи власні рішення. Учасники семінару наголошували, що інтеграція України до європейського простору можлива лише за умови врахування локальних особливостей та потреб, тож потребує не лише політичних і економічних змін, а й переосмислення підходів до використання земельних ресурсів.

Модератор заходу, академік НАН України, завідувач відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» **Олена БОРОДІНА**, відкриваючи роботу семінару, наголосила на важливості агроекології для досягнення цілей сталого розвитку та актуальності європейського досвіду для України в умовах інтеграції до ЄС. У складних умовах воєнного стану питання земельних відносин набуває особливого значення для збереження продовольчої безпеки, а поєднання агроекологічних принципів зі справедливим доступом до землі є ключовим для сталого розвитку сільських територій. О. Бородіна закликала академічну спільноту та громадянське суспільство сформулювати конкретні пропозиції, які можуть бути враховані під час переговорів про вступ України до ЄС.

Учасників семінару привітали академік НАН України, директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» **Валерій ГЕСЦЬ**, професор, директор Інституту розвитку села та сільського господарства Польської академії наук **Моніка СТАННИ**, президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України **Віктор ГОНЧАРЕНКО** та, голова-доповідач Робочої групи з прав селян у Раді ООН з прав людини **Женев'єв САВІНЬІ**, акцентуючи на важливості міжнародної співпраці та обміну досвідом у сфері агроекології та справедливого доступу до землі в контексті євроінтеграційних процесів.

Валерій ГЕСЦЬ підкреслив важливість науково-практичного діалогу в питаннях земельної політики та необхідність комплексного підходу до вирішення земельних питань. Земельна реформа має базуватися на глибокому аналізі економічних, соціальних та екологічних наслідків, тож до розроблення стратегічних документів у сфері аграрної політики необхідно залучати наукову спільноту. Особливу увагу В. Гець приділив важливості збалансованого землекористування, що передбачає не лише економічні інтереси, а й вирішення питань соціальної справедливості та екологічної сталості.

Професор **Моніка СТАННИ**, директор Інституту розвитку села та сільського господарства Польської академії наук, виступила з вітальним словом українською мовою. Вона відзначила понад десятирічну співпрацю з Інститутом економіки та прогнозування НАН України в дослідженнях екологічних аспектів землекористування, підтримки сімейного фермерства та розвитку сільських територій. З початком війни підтримка українських колег польськими науковцями активізувалася. Наразі спільна українсько-польська команда під керівництвом академіка НАН України О. Бородіної досліджує шляхи забезпечення рівного доступу українців до продовольства, землі та нових технологій. М. Станні наголосила, що економічна демократія та врахування пропозицій від громадян допоможуть відновити українське село за європейськими стандартами шляхом підтримки малих виробників та поширення сталих агроекологічних практик.

У своєму емоційному виступі президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України **Віктор ГОНЧАРЕНКО**, висловив глибоке занепокоєння сучасним станом земельного питання в Україні. Він подякував науковцям з України та Європи, зокрема представникам польської та румунської фермерських спільнот, за їхню солідарність та підтримку.

Основний акцент у промові був зроблений на необхідності призупинення ринку землі на період війни. Президент АФЗУ навів кричущий приклад недобросовісних дій, коли представники банків намагаються викупити землю у пайовиків фермера, який наразі захищає країну на фронті. Через подібні факти Асоціація фермерів подала заяву щодо порушення прав українців на землю до Спеціальних процедур Ради ООН з прав людини.

Другою важливою проблемою В. Гончаренко назвав недосконалість законодавчих ініціатив, які всіх сільськогосподарських виробників – від бабусі з двома козами до власника агрохолдингу з пів мільйона гектарів – прирівнюють до категорії "фермерів", щоб стосовно державної підтримки формально вони перебували у рівних умовах. Це не може вважатися справедливим і не відповідає декларованому курсу на європейську інтеграцію та розвиток справжнього фермерства.

Женев'єв САВІНЬІ, голова-доповідач Робочої групи з прав селян у Раді ООН з прав людини, підкреслила важливість Декларації ООН про права селян для розвитку сільського господарства та досягнення гармонії між продовольчими системами і природою. Вона розповіла про свій особистий досвід фермерства у Франції та участь у міжнародних ініціативах із захисту прав дрібних виробників сільськогосподарської продукції. Ж. Савіньї наголосила, що права селян – це не лише питання соціальної справедливості, а й ключовий чинник для розвитку стійких продовольчих систем та збереження

агробіорізноманіття. Вона закликала врахувати положення Декларації ООН про права селян при розробленні українського національного законодавства.

Координатор мережі «Доступ до землі» з Франції **Сесіль ДЮШ'Є** представила проєкт ЄС Еразмус+ «Upskilling Pathway for Agroecology Practitioners toward European Synergies on Land». Вона розповіла, що цей проєкт об'єднує організації – члени мережі з України, Франції, Бельгії, Румунії та Німеччини. Основними його цілями є підтримка та розбудова спроможності учасників, посилення міжнародної співпраці щодо земельних питань, а також формування у Східній Європі коаліцій для вирішення проблем, пов'язаних із земельними ресурсами. С. Дюш'є відзначила успішне проведення кількох міжнародних заходів за підтримки Інституту економіки та прогнозування НАН України, зокрема конференцій у Бухаресті, спільного заходу з колегами з ГО «ALPA», а також конференції в Києві.

Програма семінару охоплювала чотири основні панелі, кожна з яких висвітлювала окремі аспекти доступу до землі та розвитку агроекології.

У рамках першої дискусійної панелі «**Право на землю для громад, сімейних ферм і фермерських господарств в Україні**» обговорювалися проблеми доступу до землі для малих фермерів в Україні. Доповідачі акцентували увагу на необхідності створення прозорих і справедливих умов у земельних відносинах.

Аналіз тенденцій на ринку купівлі-продажу землі представив к.е.н., провідний науковий співробітник ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» **Віктор ЯРОВИЙ**, зосередившись на питанні, хто стає власником української землі в умовах війни. Він продемонстрував результати детального дослідження ринку землі після скасування мораторію, включаючи регіональні особливості та динаміку цін. Особливу увагу науковець приділив ризикам концентрації земель у руках іноземного капіталу через підставних осіб та офшорні

схеми. Науковець запропонував комплекс заходів для моніторингу та контролю за операціями на ринку землі, щоб запобігти тіньовим схемам та забезпечити прозорість земельних відносин.

Директор Інституту землекористування НААН України, д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України **Йосип ДОРОШ** розглянув комплекс проблем, пов'язаних з управлінням земельними ресурсами територіальних громад в умовах війни та майбутнього повоєнного відновлення. Професор розпочав із характеристики структури землекористування громад, зазначивши, що в результаті децентралізації значну частку земель (від 20% до 90% всіх сільськогосподарських земель) громади отримали у комунальну власність, переважно це нерозподілені та невитребувані земельні ділянки, відумерла спадщина, польові

шляхи та лісосмуги.

Доповідач виділив такі проблеми у земельних відносинах, до яких призвела війна:

- гостро постало питання прав ветеранів війни на землю, яке набуде особливої значущості після завершення воєнного стану;
- проблема так званих «безхазяйних» земель (власники яких покинули Україну);
- брак обізнаності власників земельних паїв щодо своїх прав та укладання не вигідних довгострокових договорів оренди.

На основі досліджень у семи територіальних громадах виявлено типові негаразди: відсутність ідентифікації та оцінки земельних ресурсів, незареєстроване право власності, відсутність обліку земель та відповідної нормативної бази.

Окремо було висвітлено питання щодо Державного земельного кадастру (близько 4 млн земельних ділянок у нього не внесено), не встановлено межі територіальних громад, порушено питання щодо агроекології, меліорації та зрошення (у країні 5,5 млн га державних меліорованих земель), а також дано аналіз практики проведення земельних аукціонів.

На завершення Й. Дорош представив розроблену ним автоматизовану систему «НГО Громада», яка допомагає не лише розраховувати нормативну грошову оцінку, а й комплексно управляти земельними ресурсами на рівні територіальної громади, включаючи просторове відображення даних, облік землевласників, розрахунок податків та виявлення помилок у кадастрових даних.

Віктор ШЕРЕМЕТА, заступник міністра аграрної політики та продовольства України у 2017–2019 рр., віцепрезидент АФЗУ, голова ФГ «Геркулес», наголосив на ключовій ролі українського селянина та фермера як основи аграрного устрою та оборони держави. Доповідач навів конкретний приклад, як на початку війни на Київщині на захист своїх громад стали саме місцеві фермери та селяни, а не віддалені власники великих підприємств. На його переконання, гасло «хто живе на своїй землі і працює, має доступ до цієї землі» має стати фундаментальним принципом земельної політики.

Доповідач висловив стурбованість щодо прийнятої в Україні моделі «повністю ліберального ринку землі», яка не обмежує концентрацію земель належним чином: такий підхід загрожує безпеці держави та може призвести до «зникнення села, а в підсумку, можливо, навіть і держави».

Запропоновані В. Шереметою ініціативи:

- впровадження європейської моделі ринку землі, де доступ мають лише ті, хто безпосередньо проживає і працює в громаді;
- створення у прифронтових зонах фермерських господарств для ветеранів війни, які могли б одночасно працювати на землі та захищати кордони за «швейцарським принципом»;
- забезпечення пріоритету для молодих фермерів або тих, хто має спадкоємців, щоб земля не переходила «в інші руки».

Такі ініціативи дадуть можливість не тільки розвивати фермерство, а й захищати нашу країну.

Під час другої дискусійної панелі «**Суспільний вплив на функції земельного ринку: досвід країн ЄС**» європейські експерти поділилися досвідом регулювання ринку землі, спрямованого на підтримку малих виробників і збереження агроекологічних ресурсів. Обговорювалися механізми, які забезпечують рівний доступ до земельних ресурсів для всіх учасників ринку.

Панель відкрив ад'юнкт Інституту розвитку села та сільського господарства Польської академії наук **Віталій КРУШН**, який розповів про ефективну польську систему запобігання надмірній концентрації сільськогосподарських земель. У Польщі діє суворе обмеження - одна особа може придбати максимум 300 гектарів земель сільськогосподарського призначення. Крім того, покупець повинен мати профільну освіту або досвід, проживати в даній місцевості щонайменше п'ять років і зобов'язатись вести сільськогосподарську діяльність на цій землі мінімум 10 років.

Щодо державних земель у Польщі створено спеціальний Фонд, який допоміг справедливо розподілити колишні державні землі. За 30 років із 5 мільйонів гектарів було продано 2,2 мільйона, причому 91% – саме фізичним особам, а не корпораціям.

В. Крупін підкреслив, що польське законодавство не лише прописане на папері, а й реально працює, забезпечуючи суб'єктам господарювання рівні права, незалежно від розміру та форми власності. На його думку, саме така система могла би запобігти проблемам, які спостерігаються в Україні, де надмірна концентрація земель у агрохолдингах відбувається протягом останніх 20 років.

У своєму виступі **Ларс ПЕРСОН**, голова Dansk Økojord A/S та Данського фонду органічного землеробства, розповів про унікальну модель управління сільськогосподарськими землями, яку впроваджує його компанія в Данії.

Доповідач почав з представлення Dansk Økojord A/S (що перекладається як «Данська органічна фермерська земля») – компанії, заснованої у 1991 році як спільної ініціативи данського товариства збереження природи та Спільки органічних фермерів. Головні цілі компанії – заохотити людей брати відповідальність за землю, забезпечити доступ до землі для молодих фермерів та захистити земельні ресурси від екологічних проблем.

Л. Персон підкреслив, що земля у Данії розглядається не просто як бізнес-актив, а як складова життя суспільства, пов'язану з ландшафтом, природою та водними ресурсами. Компанія має близько 700 акціонерів – «імпакт-інвесторів», які вкладають кошти для позитивних змін, обмежуючи власний прибуток. На сьогодні компанія інвестувала близько 20 мільйонів євро в 10 ферм загальною площею приблизно 700 гектарів.

Нині проблеми для данського сільського господарства, за словами спікера, становлять забруднення морів та фіордів хімічними добривами, забруднення ґрунтових вод пестицидами, зменшення біорізноманіття, зростання цін на землю через конкуренцію. За останні десятиліття кількість ферм у Данії скоротилася з 100 000 до 6 300, причому лише 21% фермерів молодші за 50 років, а інвестори дедалі частіше скуповують ферми.

Головне рішення, на думку Л. Персона, – багатофункціональне землекористування, де виробництво продовольства поєднується з іншими функціями землі: захистом підземних вод (із компенсацією від водоканалу), висадженням лісів, агролісівництвом, виробництвом відновлюваної енергії. Ці додаткові джерела прибутку допомагають знизити орендну плату і забезпечити молодим фермерам доступ до землі.

Особливу увагу Л. Персон приділив біорізноманіттю, розповівши про створення захисних смуг, «мокрих куточків» та коридорів для диких тварин, які не лише підтримують природу, а й сприяють продуктивності сільського господарства.

Аттіла ШОЦ, засновник та член правління ГО «ALPA» (Земля для життя на півночі Трансильванії) розповів про ситуацію із сільськогосподарськими землями в Румунії та ініціативи своєї організації щодо підтримки малих фермерів. Доповідач почав свій виступ із фундаментального питання: майбутні фермери Східної Європи через 20 років – хто вони? Як вони взаємодітимуть з іншими фермерами, населенням і природою? Хто

годуватиме громадян?

А. Шоц представив Румунію як одну із найбільших сільськогосподарських країн ЄС, де близько 20% населення працюють у сільському господарстві, а загальна площа сільськогосподарських земель становить 13 мільйонів гектарів. При цьому лише 2,5% цих земель є сертифікованими як органічні. Згідно з його презентацією, у Румунії

простежується дихотомія румунського сільського господарства, яка по-суті є схожою з українськими реаліями.

З одного боку, понад 70% ферм обробляють менше за 5 гектарів землі. З іншого боку, 1% великих ферм контролюють 50% орних земель.

А. Шоц підкреслив наголосив на проблемі старіння фермерського населення – середній вік румунського фермера становить 57 років, а 40% фермерів старші за 65 років. Лише 7,5% фермерів молодші за 40 років, і це створює серйозну загрозу для майбутнього сільського господарства.

«ALPA», яку представляв доповідач, працює над створенням земельного трасту для майбутніх агроекологічних фермерів. Організація сприяє колективній співпраці землевласників та фермерів, поєднуючи сільськогосподарську діяльність з підтримкою біорізноманіття. Діяльність організації спрямована на покращення земельного законодавства, забезпечення прозорості земельних трансакцій, навчання молодих фермерів та створення мережі підтримки для них.

Аттіла ШОЦ висловив надію, що Україна інтегрується до Європи і що малі сімейні фермерства відіграватимуть центральну роль у її земельній системі.

Третя дискусійна панель **«Агроекологічні ініціативи в країнах ЄС і в Україні – шлях до резилієнтного аграрного розвитку»** була присвячена аналізу кращих практик агроекології, які успішно впроваджуються в Європі та можуть бути адаптовані в Україні. Особлива увага приділялася питанням сприяння розвитку фермерства та конкретним інструментам створення фермерських господарств, зокрема через ініціативи агроекологічних інкубаторів для фермерів.

Координатор Французької мережі інкубаторів агроекологічних ферм RENETA **Нільс МОРІС** презентував концепцію бізнес-інкубаторів для фермерів-початківців та поділився досвідом мотивації до сталого землекористування через податкові пільги. Він детально описав механізм роботи інкубаторів, які надають початківцям доступ до землі, обладнання та консультаційну підтримку на початковому етапі їхньої діяльності. Н. Моріс наголосив на ефективності системи наставництва, коли досвідчені фермери передають свої знання та навички новачкам. Він також представив статистичні дані організації RENETA щодо успішності випускників інкубаторів та їхнього внеску в розвиток місцевих економік. За його словами, такий підхід дозволяє значно знизити бар'єри входу до аграрного бізнесу для молоді та міських жителів, які прагнуть переїхати до сільської місцевості.

Учасники четвертої дискусійної панелі **«Захист права на землю для малих виробників: європейська перспектива для України»** обговорювали законодавчі ініціативи, що стосуються організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі, питань доступу до землі, та досвід ЄС у цьому напрямі.

У рамках цієї панелі працювали чотири дискусійні групи. **У першій дискусійній групі** учасники обговорили широке коло питань, пов'язаних із доступом до землі та розвитком агроекології в Україні, а також спробували окреслити можливі рішення.

У громадах існують проблеми із доступом до землі для малих фермерів, які мають бажання збільшити площі землекористування, або для людей, які би хотіли започаткувати нове господарство. Адже на період воєнного часу громади обмежені у можливостях щодо надання людям земель комунальної власності. Крім того, у самих громадах часто не проведено підготовчу роботу – не визначено та не виділено ділянки, які могли би надаватися людям. Також існують проблеми із викупом фермерами земель, наданих у користування раніше, нерівні умови щодо набуття землі у власність для фермерських господарств, які функціонують давно, та тих, що діють недавно.

Обговорювалась питання про напрацювання і затвердження критеріїв, яким повинні відповідати особи, які набувають права власності на землю. Серед таких можливих критеріїв – реєстрація набувачів прав, фізичних осіб або підприємств, у громадах, де вони купують або отримують землю.

Необхідне унормування аграрної структури в Україні, чітке розмежування між малими фермерами, у користуванні яких перебуває кілька гектарів, та господарськими структурами, що господарюють на тисячах гектарів.

Необхідне ширше представництво фермерів, фермерських організацій у Верховній Раді та інших органах влади.

Зазначалась важливість поглиблення зв'язків між українськими та європейськими фермерами, налагодження повноцінного діалогу між ними для поглиблення взаєморозуміння та обговорення потенційних проблем і взаємовпливів. Окремо наголошувалось також на потребі вирішення проблем із кооперацією на національному рівні, для чого пропонувалось ініціювати зміни до законодавства про кооперацію.

Іноземні учасники в ході обговорень у групі ділилися досвідом розвитку агроекологічних господарств, розповідали про можливі механізми отримання землі фермерами, які планують розвивати агроекологічні напрями господарювання. Учасники звернули увагу на потребу розмежування двох пов'язаних, але окремих проблем: отримання землі для агроекологічного господарювання та організації безпосередньо всіх господарських процесів.

Учасники другої тематичної групи обговорювали питання аграрного устрою. Так, відповідно до проекту ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо організаційних засад здійснення підтримки в аграрному секторі», оприлюдненого на сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України: [https://minagro.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-deiakyx-zakonodavchyx-aktiv-ukrainy-shhodo-](https://minagro.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-deiakyx-zakonodavchyx-aktiv-ukrainy-shhodo-orhanizatsiinykh-zasad-zdiisnennia-pidtrymky-v-ahrarnomu-sektori)

[orhanizatsiinykh-zasad-zdiisnennia-pidtrymky-v-ahrarnomu-sektori](https://minagro.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-deiakyx-zakonodavchyx-aktiv-ukrainy-shhodo-orhanizatsiinykh-zasad-zdiisnennia-pidtrymky-v-ahrarnomu-sektori) запропоновано внесення змін стосовно термінологічного визначення суб'єктів господарювання в аграрному секторі, адже у згаданому проекті урівнюються права і можливості всіх фермерів, незалежно від розміру, структури управління господарства, функціонального залучення у господарську діяльність тощо.

Обговорювалися такі питання:

• *Хто є фермером в Україні? Яке термінологічне визначення «фермер» має бути унормоване у законодавчому полі? Які можуть бути встановлені обмеження по землекористуванню, по територіальному розташуванню, по місцю проживання / діяльності господарюючого суб'єкта тощо? Чи потрібно фіксувати ці обмеження у Законі?*

За результатами обговорення учасники дійшли висновку, що фермер – це фізична або юридична особа, яка займається сільськогосподарською діяльністю, живе і працює за місцем реєстрації господарства і землекористування якого має бути в межах однієї територіальної громади. Інші виробники мають називатися підприємствами, товариствами, кооперативами тощо.

• *Щодо розподілу агровиробників на «малих», «середніх» та «великих» за градацією, визначеної Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: чи потрібно в Україні впроваджувати визначення розміру виробників за стандартним випуском SO, основою якого є середня за п'ять років вартість різних видів рослинницької чи/та тваринницької продукції, отриманої з 1 гектара посіву або від 1 голови худоби (як це діє в країнах Європи)? Які мають бути встановлені обмеження для визначення груп агровиробників у розрізі «мікро-», «малі», «середні», «великі»?*

Спільний висновок учасників обговорення – неприйнятність запропонованого у законодавстві поділу агровиробників на «малих», «середніх» та «великих» за градацією, що визначений Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та використовується для суб'єктів господарювання незалежно від виду діяльності.

За результатами розрахунків, проведених безпосередньо під час дискусії, учасники повністю підтримали ідею впровадження в Україні обчислень Стандартного випуску (SO) та висловили пропозиції щодо унормування обмежень: для мікровиробників випуск має становити до 2,0 тис. євро; малих виробників – до 200,0 тис. євро; середніх і великих – відповідно до європейської градації.

Після обміну корисним досвідом, зокрема щодо реєстрації в системі ДАР, уведення прозорих механізмів розподілу фінансової підтримки, продовження терміну подачі документів на підтримку тощо учасники дискусії висловили ідею про необхідність проведення зустрічей безпосередньо у господарствах.

Учасники обговорення у третій тематичній групі розглянули комплекс питань щодо регулювання землеволодіння та землекористування в Україні з урахуванням європейського досвіду та рекомендацій міжнародних експертів.

У ході робочої сесії було детально проаналізовано актуальний стан функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, зокрема його соціальну складову, механізми ціноутворення та фінансову спроможність дрібних виробників. Особливу увагу учасники приділили

проблематиці масового продажу земельних ділянок на прифронтових територіях та обмеженого доступу до ринку для військовослужбовців і ветеранів.

Учасники дискусії констатували недоліки існуючої системи моніторингу земельних відносин в Україні та наголосили на необхідності посилення контролю за результатами земельних аукціонів, більшої прозорості інформації щодо покупців та їхньої подальшої діяльності. У цьому контексті обговорювалась доцільність цифровізації процесів укладання та моніторингу угод.

За прикладом Європейського Союзу, де формування стратегій розвитку аграрного сектору ґрунтується на науково обґрунтованих пропозиціях, акцентовано увагу на важливості наукового супроводу управлінських рішень у сфері земельних відносин.

Окремо обговорювалися екологічні аспекти землекористування, зокрема проблеми деградації земель внаслідок надмірної концентрації та нераціонального використання, а також питання працевлаштування сільського населення та забезпечення належної якості сільськогосподарської продукції в контексті євроінтеграційних процесів.

ладання та моніторингу угод.

За підсумками дискусії учасники дійшли трьох ключових висновків щодо:

- доцільності тимчасового призупинення ринку земель сільськогосподарського призначення на період дії правового режиму воєнного стану з метою забезпечення соціальної справедливості;
- необхідності перегляду механізмів регулювання земельних відносин та відповідної нормативно-правової бази з посиленням ролі територіальних громад;
- доцільності створення спеціалізованої інституції (умовно названої «земельним банком») для концентрації земельних ділянок державної власності та їх подальшого справедливого розподілу в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь.

По завершенню роботи тематичної групи прозвучали ідеї створення робочої групи із залученням широкого кола зацікавлених сторін для подальшого вдосконалення законодавчого регулювання земельних відносин в Україні.

Під час семінару до дискусії долучалися численні учасники:

Іван ЗАЄЦЬ, народний депутат Верховної Ради України I, II, III, IV та VI скликань, у своєму виступі зосередився на проблемі хибного трактування ефективності сільського господарства в Україні. Він наголосив, що саме викривлене розуміння ефективності призвело до формування спотвореного аграрного устрою. На його думку, ефективність сільськогосподарських підприємств в Україні оцінюється виключно за економічними показниками – обсягами виручки та експорту, тоді як Європа використовує комплексний підхід у межах парадигми сталого розвитку.

I. Заєць підкреслив, що справжня оцінка ефективності має враховувати не лише бізнесові результати, а й відповідність екологічним та соціальним імперативам, оскільки сільське господарство відповідає за використання 90% території країни і повинно вирішувати як соціальні, так і екологічні проблеми. При врахуванні цих факторів виявиться, що українське сільське господарство не «суперефективне», як його часто представляють, а надзвичайно неефективне і деградоване.

Окрему увагу I. Заєць приділив питанню контролю за дотриманням земельного законодавства. Він зазначив, що проблема полягає не в недосконалості законів, а у відсутності належного нагляду за їх виконанням, навівши приклад американського Хомстед-акту 1862 року, запровадженого за президентства А. Лінкольна, який містив положення про заборону надання землі особам, які воювали проти США або допомагали її ворогам. Застосовуючи цю аналогію до України, він закликав позбавляти права власності на землю тих власників, включно з агрохолдингами, які співпрацювали з окупаційною владою на тимчасово окупованих територіях.

Голова Полтавської обласної ГО АФЗ «Відродження Полтавщини» **Василь БУРЛАКА** поставив присутнім кілька практичних запитань. Зокрема, він поцікавився статистикою продажу землі за областями, висловив підтримку ідеї надання земель учасникам АТО, але – з важливим застереженням – лише тим, хто дійсно має намір працювати на землі. Фермер привернув увагу до поширеної на Полтавщині проблеми, коли деякі групи ветеранів АТО у співпраці з Держгеокадастром та місцевою адміністрацією фактично відбирали землю у діючих фермерів. Він зазначив, що фермери були готові ділитися

землею з ветеранами, але часто ветеранам більше потрібна фінансова підтримка, ніж земельні ділянки. Також спікер порушив питання адміністративних перешкод, з якими стикаються фермери при зверненні до місцевих органів влади. За його словами, заявки фермерів на придбання землі або оформлення постійного користування роками не

розглядаються міськими радами та ТГ, що змушує аграріїв звертатися до судів. Оскільки існує суттєвий розрив між законодавчо закріпленими правами фермерів та їх практичною реалізацією на місцях, проблему необхідно вирішувати.

Микола СТРИЖАК, почесний президент Асоціації фермерів і приватних землевласників України, наголосив на фундаментальній розбіжності між офіційною аграрною політикою, зосередженою лише на економічній ефективності гектара, та візією Асоціації фермерів щодо аграрного устрою України, сформульованою ще в 2001 році. Він підкреслив стратегічне значення землі як державотворчого фактора, провівши історичні паралелі з ситуацією в інших країнах. Особливу увагу Микола Стрижак приділив питанню національної безпеки, зазначивши, що 95% захисників України на фронті – це вихідці з сільських територій, тоді як великі агрохолдинги часто відсторонюються від підтримки ЗСУ.

Доповідач поділився досвідом земельної політики Швейцарії, де для отримання права придбати землю фермер повинен довести свою інтеграцію в місцеву громаду протягом семи років оренди, володіти місцевою мовою, мати відповідну освіту та досвід роботи. М. Стрижак гостро критикував порушення початкових умов розпаювання землі в Україні, коли земля, призначена для створення сільгоспідприємств, опинилася в руках людей, не пов'язаних із сільським господарством, зокрема айтішників. Він висловив обурення несправедливим розподілом державної підтримки, навівши приклад, коли один агрохолдинг отримав у 1000 разів більше дотацій, ніж усі 43 тисячі фермерських господарств разом. На завершення учасник закликав до тіснішої співпраці фермерів і науковців для вироблення спільних рішень та їх просування на державному рівні.

Денис ВЛАСЕНКО, голова ГО «Зроби наступний крок», консультант з налагодження молодіжної роботи, студент ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» за спеціальністю «Екологія», поділився власним досвідом створення фермерського господарства замкнутого циклу, заради чого переїхав з Одеси в невелике село. У своєму виступі він порушив проблему стереотипу про неефективність дрібних присадибних та сімейних фермерських господарств. Д. Власенко висловив стурбованість тим, що подібні погляди поширені навіть серед народних депутатів з профільного комітету, що створює враження про

цілеспрямовану політику занепаду українського села.

Інна ПАЩЕНКО, голова фермерського господарства «ЗДОРОВО-СМАЧНО», під час дискусій у групах, поділилася досвідом керівництва малим фермерським господарством, що має у власності 3,22 га землі і працевлаштовує чотирьох осіб. Вона розповіла про спробу розширити своє господарство, намагаючись придбати у громаді додаткову землю, проте отримала відповідь, що під час воєнного стану юридичні особи можуть брати участь лише в аукціонах на оренду землі на сім років, а не на її купівлю. За її словами, більшість доступних ділянок уже розібрані великими компаніями, попри значну кількість непрацевлаштованих у районі?

Учасниця запропонувала внести до законодавства зміни, які б встановлювали обмеження на кількість землі для одного власника, заохочували створення нових робочих місць та соціальну відповідальність агропідприємств, апелюючи до досвіду Польщі, де діють обмеження на кількість гектарів землі в одних руках та створено спеціальний фонд аграрної власності для підтримки фермерів. Особливу увагу І. Пашченко приділила проблемі відсутності представництва фермерів у Верховній Раді, хоча, на її думку, інтереси великих корпорацій там представлені дуже добре. Спікерка наголосила на важливості налагодження зв'язків між українськими та європейськими фермерами та створення для нових господарств, особливо тих, що будуть створені після війни ветеранами, дорожньої карти» орієнтацією на агроекологію та органічне фермерство.

Жан-П'єр КАРОН, представник фонду «Софія», представив альтернативний підхід до вирішення проблеми доступу до землі для малих фермерів. Доповідач акцентував увагу на необхідності зміни парадигми мислення щодо використання сільськогосподарських земель. Відповідно до позиції доповідача, ключова проблема полягає не в придбанні землі, а в забезпеченні можливості для фермерів її обробляти. Він запропонував розмежувати питання власності на землю та здійснення сільськогосподарської діяльності.

Жан-П'єр Карон описав досвід Франції, де близько двадцяти років тому було започатковано модель земельного трасту. Ця організація збирає кошти для придбання земельних ділянок, які згодом передаються в оренду дрібним фермерським господарствам за невисоку плату. Така система створює можливості для молодих фермерів вести господарство без значних початкових інвестицій.

Особливістю моделі є встановлення певних умов господарювання, зокрема вимоги щодо органічного землеробства. Доповідач зазначив, що подібний підхід також дозволяє залучати землі від старших фермерів, які не мають спадкоємців, з наданням їм податкових пільг.

***

Учасники семінару дійшли спільного висновку про необхідність комплексного підходу до земельної реформи, який би враховував соціальні, економічні та екологічні

аспекти та базувався на принципах справедливості та сталого розвитку. Було наголошено на важливості врахування європейського досвіду, але з обов'язковою адаптацією до українських реалій та потреб.

Сформовані під час семінару рекомендації стосовно вдосконалення моніторингу земельних відносин, забезпечення прозорості ринку землі, підтримки малих та середніх фермерських господарств, а також розширення прав територіальних громад щодо розпорядження землями стануть важливим внеском у формування державної аграрної політики.

Захід став платформою для налагодження діалогу між представниками різних сфер: науковцями, громадськими активістами, фермерами, державними діячами та міжнародними експертами. Кожна з цих груп внесла свій унікальний вклад у спільний аналіз ситуації та пошук рішень. Семінар підтвердив, що вирішення нагальних проблем аграрного сектору потребує комплексного підходу, який включає законодавчі зміни, сприяння агроекологічному переходу та підтримку фермерів на всіх рівнях.

Завдяки високому професійному рівню спікерів семінар також сприяв поширенню серед українських агровиробників інформації про європейські практики, що допоможе краще зрозуміти їхню ефективність і адаптувати до реалій України. Учасники наголосили на важливості продовження подібних зустрічей, адже вони дають змогу обмінюватися досвідом, налагоджувати партнерські стосунки.

Семінар організовано громадською організацією "Платформа знань – аграрний розвиток та сільські інновації" спільно з Державною установою «Інститут економіки та прогнозування НАН України» в рамках реалізації проекту «Upskilling pathway for agroecology practitioners toward European synergies on land» (UP Sol), який виконується консорціумом партнерів з Франції, Бельгії, Німеччини, Румунії та України. Проект здійснюється за фінансової підтримки програми Європейського Союзу Erasmus+. Захід проводився у гібридному (офлайн/онлайн) форматі.

Співорганізаторами семінару стали: Українська мережа сільського розвитку; Європейська мережа «Доступ до землі»; Інститут розвитку села та сільського господарства Польської академії наук; Інститут землекористування Національної академії аграрних наук України; Асоціація фермерів та приватних землевласників України; Асоціація малих фермерів Румунії «EcoRuralis»; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; ГС «Пермакультура в Україні»

Партнерство із європейськими установами дозволило забезпечити високий рівень експертного обговорення та залучити провідних фахівців для аналізу ключових питань розвитку аграрного сектору.

Матеріали заходу:

[Програма семінару](#) / [Відеотрансляція заходу](#) / [Презентації виступів](#)